

Українська література другої половини XX століття

У річниці шістдесятницького руху

Після смерті Сталіна (1953) суспільство поступово очищається від тоталітаризму. Це вплинуло на поживлення літературно-мистецького життя в Україні. Було відкинута теорія безконфліктності, лакування дійсності, а також теорія еталону, за якою письменники мусили творити за еталоном, наслідувати класиків соціалістичного реалізму. Письменники почали розширювати тематику, образну палітру, застосовували новітні прийоми і засоби змалювання уявного світу твору, вдавалися до умовних форм моделювання життя, плекали багатство стилів і манер письма.

Змінилася естетична концепція людини: гуманізм став провідною естетичною ідеєю, відходила у минуле практика знеособлення людей як «колицат і гвинтиків», відкидалися уявлення про стандарт. Якщо у творах «соціалістичного реалізму» герой був «рупором духу часу», безликою «людиною маси», то тепер спостерігалася увага митців до розкриття багатогранності характеру героя, його духовного світу. Митці прагнули до глибокого аналітичного змалювання руху життя, складностей людської психології та поведінки. В українську літературу повернулася історична тематика.

Позитивним явищем було видання нових журналів — «Прапор» (тепер «Березіль»), «Всесвіт», «Народна творчість та етнографія», «Донбас», «Жовтень» (з 1990 року — «Дзвін»), «Київ» і газет «Літературна Україна», «Друг читача», що поживляло літературний процес. У 1961 році було засновано Державну премію імені Тараса Шевченка, якою було відзначено романи «Людина і зброя» *Олеся Гончара*, «Вир» *Григорія Тютюнника*, «Сестри Річинські» *Ірини Вільде*, збірки «Ластівки на сонці», «Щастя сім'ї трудової» *Володимира Сосюри*, поему «Політ крізь бурю» *Миколи Бажана*.

З 80-х років спостерігалася відновлення національних джерел, гуманістичного розуміння мистецтва слова як людинознавства. 1988 року починає виходити «Українська літературна енциклопедія», видаються «Повне зібрання творів Тараса Шевченка», історичні праці Михайла Грушевського, Дмитра Яворницького, Олександри Єфименко, друкуються раніше заборонені твори українських письменників. Засновано низку нових видавництв («Основи», «Обереги», «Академія», «Фоліо», «Ранок», «Просвіта», «Абабагаламага») і часописів («Авжеж» у Житомирі,

«Четвер» в Івано-Франківську, «Світовид» у Києві, «Криниця» у Полтаві, «Тернопіль», «Кур'єр Кривбасу» та інші).

Проте після нетривалої «хрущовської відлиги» із настанням «брежневського застою» ідеологічна цензура посилила свій тиск. 1965 року відбулася перша хвиля арештів в Україні, а в 70-х роках було засуджено письменників *Івана Світличного*, *Євгена Сверстюка*, *Ірину* та *Ігоря Калинців*, *Степана Сапелюка*, *Василя Стуса*, *Василя Захарченка*, *Тараса Мельничука*, *Василя Рубана*, *Олеся Бердника* та інших. Було заборонено «Собор» *Олеся Гончара*, «Мертву зону», «Родинне вогнище» *Євгена Гуцала*, «Мальви» *Романа Іваничука*, «Полтава» *Романа Андрияшика*, «Меч Арея» *Івана Білика* та інші.

Попри несприятливі умови українська література цього періоду розвивалася під знаком митців-шістдесятників. *Іван Дзюба* писав: «Велика потреба нашого народу в духовному відродженні — ось ключ до розуміння причин появи шістдесятництва». Воно стало поворотним моментом української історії, прологом до здобуття незалежності України.

Отже, шістдесятники — це молоде творче покоління 60-х років, яке породило літературно-мистецький і суспільний рух в Україні у період тимчасового послаблення радянського режиму. Цей рух був опозиційним до офіційної комуністичної ідеології і владних структур. Першочерговим завданням його було викриття сталінізму та його згубних наслідків для розвитку країни.

Ліна Костенко згодом про ті часи писала: «У шістдесятих роках ми були такі молоді, так вірили в правду, вперше сказану нам тоді, з такою чистою душею пішли в боротьбу за неможливість повторення сталінських жахів!». Великий вплив на пробудження національної самосвідомості української інтелігенції мала праця *Івана Дзюби* «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965), в якій він на конкретному фактичному матеріалі розкрив облудність так званої інтернаціональної політики компартії.

Паралельно з шістдесятницьким рухом в СРСР розвивався літературний процес за кордоном, де проживало чимало українських письменників. У Німеччині існувало об'єднання «Мистецький Український Рух» (МУР), головою якого був *Улас Самчук*, заступником — *Юрій Шевельов* (псевдонім *Ю. Шерех*). Відбувалися дискусії щодо перспектив розвитку літературних напрямів і стильових манер письма.

Улас Самчук висунув ідею «великої літератури»: в його концепції література є важливим чинником духовного самовияву нації в умовах бездержавності. *Юрій Шевельов* захищав ідею про органічний стиль мистецтва слова, яка перегукується з ідеями *Миколи Хвильового*. Побачили світ три випуски збірника

«МУР» та однойменний альманах. У зв'язку з тим, що чимало митців емігрували до Америки, Англії, Австралії, об'єднання припинило своє існування.

Українські письменники у Нью-Йорку утворили об'єднання «Слово», яке мало на меті консолідувати всіх письменників у діаспорі. До нього увійшли *Емма Андієвська, Іван Багряний, Віра Вовк, Олег Зуєвський, Ігор Качуровський, Юрій Лавріненко, Богдан Кравців, Євген Маланюк, Богдан Нижанківський, Яр Славутич* та інші. Спочатку головою об'єднання був *Григорій Костюк*, потім — *Остан Тарнавський*, з 1992 року — *Лідія Палій*. Періодично відбувалися з'їзди, в яких брали участь делегати від Австралії, Англії, Аргентини, Бразилії, Канади, Німеччини, США, Франції та інших країн. З 1962 року видавався однойменний збірник (вийшло 16 випусків).

Нью-Йоркська група — це унікальне явище в новітній українській літературі, створеній на американській землі. Митці групи усвідомили необхідність піднести українську лірику на новий щабель, переосмислюючи традиції рідного мистецтва слова і спираючись на модерні стилі й форми. Ця поезія живилася двома джерелами: рідним — українською поезією «Розстріляного відродження» і чужим — західноєвропейською та американською традиціями. До цієї групи належать *Богдан Бойчук, Богдан Рубчак, Юрій Тарнавський, Патриція Кулина, Емма Андієвська, Віра Вовк, Женья Васильківська, Юрій Коломієць* та інші. Виникла вона у другій половині 50-х років, коли молоді поети й художники збиралися в українському кварталі Нью-Йорка, читали свої твори, обговорювали мистецькі новини. Вони захищали політично заангажоване мистецтво слова. «*Чинником єднання, — писав згодом Богдан Бойчук, — була спільна настанова, що кожен поет має іти окремою індивідуальною дорогою, виявляти власний літературний світ (що є стилем) і в тому сенсі бути інакшим, сучасним, модерним*». Члени Нью-Йоркської групи захищали естетичну концепцію самоцінності й новаторської дерзновенності мистецтва, відкидали традиційні стилі й форми, орієнтуючись на верлібр, що панував тоді у західноєвропейських літературах.

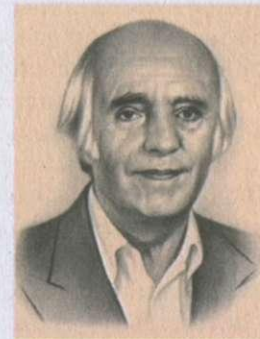
Богдан Бойчук народився 1927 року в селі Бертники Монастирського району на Тернопільщині. Сімнадцятилітнім юнаком опинився у Німеччині, 1949 року виїхав до Нью-Йорка. Опублікував поетичні збірки «Час болю», «Спомини любові», «Вірші для Мехіко», «Мандрівка тіл», «Третя осінь», «Вірші кохання й молитви». Він — автор постмодерних романів «Дві жінки Альберта», «Три романи», «Спомини в біографії». Бойчук відомий як перекладач творів з англійської та іспанської мов українською, також переклав англійською мовою поезії *Богдана-Ігора*

Антонича та Івана Драча. Виступає як драматург, театрознавець, критик.

Бойчук — тонкий майстер художнього слова з трагічним світосприйманням. Він утверджував естетичну самостійність, відтворив жорстокість життя, невблаганну ходу долі, нездоланність суперечностей між особою та історією. В цьому плані показовою є поезія «*Селянин*», в якій митець прагне вирішити одвічну проблему сенсу людського життя. Час посріблів голову Селянина, поборознив обличчя, закарбувавши на ньому пережите. Він іде ріллею повільно й важко, як натруджена і зморена людина. Перша і друга строфи починаються анафоричним «*ішов*», що надає протяжності розповіді про тяжку працю сівача. У його «*жмені репаній останній клаптик неба*» — символ духовного злету хлібороба. Момент духовного піднесення героя підкреслює образ сонця, що має подвійне значення: сівач іде по сонячній ріллі, тобто по чистій, святій ниві, і йому боляче, адже босі ноги розпікає палюча від сонця земля. Маємо типово екзистенційне бачення світу: «*Упав хрестом. / Клаптик неба / виховзнув з руки. / Торкнув устами / лоно чорної землі / і почорнів*».

Вірш «*Час болю*» відтворює внутрішній світ людини, що пережила катастрофу і зуміла вистояти, вибудувати на попелищі новий світ. Будучи за своїм світосприйманням екзистенціалістом, Бойчук таким поняттям, як смерть, страждання, трагізм, самотність, надає універсального значення. Але розгубленості, меланхолії, пасивності у його ліриці немає — тут панує невгамовна енергія, спрага пізнання життя у всіх його виявах. Митець прагнув до відтворення тонких і неочікуваних станів людської свідомості, їх змін і перетворень. Він складає цикли віршів, у яких поєднано реальний і умовно-алегоричний плани зображення.

Богдан Рубчак народився 1935 року в Калуші на Івано-Франківщині. Хлопцем виїхав з матір'ю до Америки, в 1948 році оселився в Чикаго. Служив у американському війську в Кореї. Закінчив Ротгерський університет, захистив докторську дисертацію. Працює професором слов'янських мов і літератур в Іллінойському університеті. Перша збірка «Камінний сад» (1956) засвідчила появу митця-інтелектуала й модерніста. Згодом побачили світ збірки «Промениста зрада», «Дівчина без країни», «Особиста Клію», «Марену топити». Книга вибраного «Крило Ікарове» (1991) вийшла в Києві. Пише поезію й англійською мовою. Українською мовою Рубчак переклав твори *Германа Гессе, Райнера Марії Рільке, Пауля Целана, Роберта*

Богдан Бойчук

Богдан Рубчак

Стівенсона та інших. Відомий як літературознавець, досліджував творчість *Тараса Шевченка*, *Михайла Коцюбинського*, *Богдана-Ігоря Антонича*.

Рубчак, відкинувши традиційні форми художнього вираження, будує вірші на глибинних асоціативних зв'язках, густій метафоричності, зіставленні образів. Ліричний герой немов перебуває у двох світах — урбаністичному й природному. Серед світу природи він залишає маску, його «я» «знову стає собою» («*В кімнаті ста люстер*»). Саме це «я» згадує архетипні голоси, воскрешаючи пракорені поганської міфології, які викликають ностальгійні нотки: «*Уста листя, десь близько, кличуть мене. / Богдане! Блідо благають. / Мов кохана, запрошують, просять листя уста. / Я не можу прийти. Я ж міста син. / Я син сизого неба, не синього неба весни / Безсонні сирени мій день і мій сон. / Я бачу весну, / бо клаптик снігу і сажі між мурами став трохи меншим, / але знаю весну, / бо десь сповідаються сонцеві листя уста, / і там десь, здається, встає / і тремтливо зростає чудо забутих богів*» («*Уста листя*»). Його верлібр будується на метафоричній образності, внутрішніх римах і звукопису: алітераціях та асонансах, які підкреслюють особливу тональність і мелодику ліричного висловлювання.

Поета цікавить не конкретно-предметна реальність, а рух образу-ідеї, що функціонує у метафорі. Митець бачить своє місце у космічному просторі, бажаючи бути безпристрасним, розважливо-мудрим, бо прагне шукати лиш суть буття.

Особливої багатозначності у збірках Рубчака набуває образ каменя. Він символізує застиглість і рутинність світу, що роз'їдають душу людини, породжуючи її байдужість, бездуховність, речовизм. Камінь уособлює безплідність, нежиттєздатність реальності, в якій ніжній душі холодно й незатишно. Однак в цьому світі живе душа, сповнена глибоких почуттів, пристрастей і духовності. «Камінності», як втіленню світового зла, протиставляються людяність, добродіяння. Не випадково у фіналі збірки «Камінний сад» звучить вольтерівський мотив: «*Дай руку, кохана, / підемо звідсіль. / Підемо шукати / інших слів, інших садів*». Перед ліричним героєм постають інші світи й духовні горизонти.

Юрій Тарнавський народився 1934 року в місті Турка на Львівщині. З родиною виїхав до Німеччини, 1952 року оселився в Америці, навчався в Нью-Джерському технологічному інституті

та в Нью-Йоркському університеті, захистив докторську дисертацію. Автор поетичних збірок «*Життя в місті*», «*Ідеалізована біографія*», «*Пісні є-є*», «*Ось як я видужую*» та інші. В Україні вийшла збірка вибраного «*Без нічого*», поема «*УРАНА*», «*Їх немає. Поезії 1990—1999*», збірки п'єс «*6 × 0*», прози «*Не знаю*», оповідань «*Короткі хвостики*».

Виходячи на поетичну творчу дорогу, Юрій Тарнавський поставив перед собою завдання звільнити лірику від трафаретів, очистити українську мову від декларативності. Для Тарнавського поезія — спосіб найпильнішого наближення до внутрішнього світу людського «я», що призводить її до замкненості, але водночас надає емоційної глибини. У збірці «*Життя в місті*» лірика переважно урбаністична. Митець порушує екзистенціальні проблеми: буття самотньої й розгубленої людини в сучасному місті, що нагадає в'язницю. Місто тут символізує «*некультурну Америку, чи радше з іншою культурою*», відмінною від тієї, що ввібрав у душу юнак з України. У «*Пісні міських дітей*» висловлено біль окрадених дітей: «*наші батьки працюють серед божевільних машин, забувши нас, і навіть свої імена*». Герої вірша звертаються до сонця, щоб зіграло їх своїм теплом, аби «*ми пустили коріння в мертвий череп асфальту*». Книга пройнята гуманістичним пафосом, заглибленням у підсвідоме.

Поема «*УРАНА*» (1991) відбиває складні перипетії української історії ХХ століття. Поет таврує тоталітарну ідеологію, явища втрати українцями своєї національної гідності, культури, рідної мови. Гірка історія буття нації, зловісна чорнобильська радіація роз'їдають душу України. «*УРАНА*» — спотворене слово «Україна» — кривава рана усієї нації, адже вона перетворилася на людиноподібну істоту, що є і Україною, з якої вибили її державницьку природу, й «*улюбленою наложницею*» всесильного царя Урану. Автор використовує сюрреалістичні образи, розвінчує винуватців зла. Письмо його метафоричне й багатозначне, гротескне й сатиричне. У фіналі твору розгортаються фантазмагоричні картини похоронів УРАНИ. Оповідач у поемі — «Я» — виступає як вільна особистість, що відчуває національний сором за рани України, усвідомлює свою відповідальність, але не йде за історією, а несе її у собі.

Отже, поети Нью-Йоркської групи збагатили українську поезію ХХ століття, наблизивши її до світових вимірів. Після здобуття Україною державної незалежності митці цієї групи

Юрій Тарнавський

стали членами НСПУ, на рідній землі виходять тепер їхні книги, стаючи надбанням усього українського народу.

Шістдесятництво охопило велику кількість письменників: *Івана Дзюбу, Дмитра Павличка, Василя Симоненка, Ліну Костенко, Ірину Жиленко, Миколу Вінграновського, Івана Драча, Бориса Олійника, Віталія Коротича, Євгена Гуцала, Михайлину Коцюбинську, Івана Світличного, Василя Стуса, Григора Тютюнника, Володимира Дрозда, Анатолія Дімарова, Валерія Шевчука, Романа Андрияшика, Івана Білика, Миколу Холодного, В'ячеслава Чорновола* та інших. Їхніми програмними засадами були: відродження української духовності, утвердження гуманістичної ідеї простої людини як найвищої цінності на землі, переосмислення історичної долі українського народу і його місця в європейському колі народів. Шістдесятники активно захищали демократизацію суспільства, права людини, національну гідність особистості, повноправне функціонування української мови у всіх сферах життя.

Чимало митців звільнилися від догматичних схем «соціалістичного реалізму» і сміливо йшли на експериментаторство у творчості, зокрема і яскраві представники старшого покоління — *Максим Рильський, Микола Бажан, Андрій Малишко, Олесь Гончар, Михайло Стельмах* та інші. Вони захищали високі естетичні критерії творчості, пропагували національно самобутнє мистецтво слова. Для творчості шістдесятників характерним було продовження традицій письменства «Розстріляного відродження» 20-х років. Водночас вони освоювали творчі здобутки митців народів світу.

Шістдесятники у своїх творах втілили нову естетичну концепцію людини. Головним героєм стає проста людина, її життя, духовний світ. Цю програмну гуманістичну ідею висловив *Василь Симоненко*: «*Ти знаєш, що ти — людина, / Ти знаєш про це, чи ні? / Усмішка твоя — єдина, / Мука твоя — єдина, / Очі твої — одні*». Цим пафосом віри в красу простої людини пройнято збірку «Соняшники» *Івана Драча*, до якої увійшли його балади, в яких висловлено захоплення поета талантами українців, опоетизовано сільських жінок, які білять і розписують свої хати. Він застосував метонімію, назвавши своїх героїнь іменами всесвітньо відомих митців: «*Сар'яни в хустках, Ван-Гоги в спідницях*».

У цей період особливо поживається перекладацька діяльність митців слова, які прагнули збагатити українську культуру надбаннями світового письменства. Так, *Микола Лукаш* представив українську версію «Фауста» Гете, «Декамерона» Боккаччо, *Григорій Кочур* — «Гамлета» Шекспіра, європейської поезії від античності до другої половини ХХ століття, *Борис Тен* — «Іліа-

ду» та «Одіссею» Гомера, *Євген Дроб'язко* — «Божественну комедію» Данте, *Микола Терещенко* — «Сузір'я французької поезії». Виходили серійні видання «Вершини світового письменства», «Перлини світової лірики», «Зарубіжна новела» та інші.

Словникова робота. 1. Запам'ятайте значення слова.

Діаспора — (грец. diaspora — розсіювання) розселення представників народу за межами країни, які усвідомлюють свою генетичну або духовну єдність із ним. Діаспорною літературою називається мистецтво слова, витворене її представниками. В силу історичних умов українці творили літературу рідною мовою у різних країнах світу. Вона є невід'ємним духовним надбанням нашого народу.

2. Назвіть письменників з діаспори. З якими їхніми творами ви ознайомились?

Підсумуйте прочитане. 1. Що вплинуло на поживлення літературного процесу наприкінці 50-х — початку 60-х років? Які антимилицькі теорії було відкинуто письменниками? Назвіть часописи і видання 60—90-х років ХХ століття. Якою була духовна атмосфера в цей час і як вона впливала на розвиток мистецтва? 2. Що зумовило появу руху шістдесятників? На яких естетичних засадах вони творили? Чому влада переслідувала українських письменників? Хто такі дисиденти? Які твори було заборонено? Які з них ви прочитали? 3. Чиї традиції продовжили шістдесятники? 4. Який внесок в українську культуру здійснили перекладачі? Назвіть їх імена та твори, перекладені ними. 5. Як розвивався літературний процес у діаспорі?

Робота в парах. 1. Хто з поетів належить до Нью-Йоркської групи? В яких виданнях вони оприлюднювали свої твори, переклади? На чиї традиції спиралися? Які естетичні засади мистецтва слова захищали? 2. Назвіть збірки поезій Богдана Бойчука, Богдана Рубчака, Юрія Тарнавського. Окресліть їх тематику та образний світ. Якими були джерела у модерністських шуканнях поетів групи? 3. Які риси модернізму яскраво виявлені у творах поетів Нью-Йоркської групи? Наведіть приклади.

Поміркуйте. 1. Чому гуманізм став провідною естетичною ідеєю материкових та діаспорних митців? 2. Що зближує і що відрізняє творчість шістдесятників та поетів Нью-Йоркської групи? 3. У чому своєрідність естетичних засад діаспорних митців? 4. Прокоментуйте тезу Івана Дзюби: «*Ідеологія шістдесятництва — це безперервна боротьба за волю України, і ми — найщасливіше покоління, бо її здобули*».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Астаф'єв О. Поезія поетів Нью-Йоркської групи // *Поети Нью-Йоркської групи: Антологія*. — Харків, 2009.

Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління. — К., 2010.

Василь Симоненко

(1935—1963)

Не шукаю до тебе ні стежки, ні броду —
ти у грудях моїх, у чолі і в руках.
Упаду я зорею, мій вічний народе, на
трагічний і довгий Чумацький твій шлях.
(Василь Симоненко)

Багатьом талановитим українцям доля відвела обмаль часу на землі. Тарас Шевченко, Борис Грінченко, Василь Стус прожили тільки 47 років, Леся Українка — 42, Павло Грабовський — 38, ще на десяток менше — Василь Симоненко, яскравий представник покоління шістдесятників, поет, геніальний своєю простотою, мужністю, безкомпромісністю. Дмитро Павличко так образно уявляє життєвий шлях Симоненка: *«Він мало жив. Немов літак, що ховається за обрієм швидше, ніж доб'ється до нашого слуху шум його двигунів, Василь Симоненко зник за пругом життя скоріше, ніж долинув до нас могутній гук його серця, заряджений тривогою двадцятого віку і любов'ю до української землі. Це порівняння не точне, бо звук моторів неодмінно гине, а звук поетового серця, хитаючи серцями мільйонів, відроджується в душі народу»*.

«Тут я почну зажинок...» (Василь Симоненко)

Народився Василь Андрійович Симоненко 8 січня 1935 року в селі Біївці Лубенського району на Полтавщині неподалік гори Лисак і знаменитого колодязя, описаного Михайлом Коцюбинським і відомим істориком Дмитром Яворницьким. Над мальовничою Удай-рікою минули дитячі роки майбутнього поета. Зростав без батька, від якого успадкував тільки прізвище. *«Лиш від матері ласку знати»* довелося Василькові. Першим учителем, котрий допомагав хлопчикові пізнати світ, історію свого народу, був дід Федір, про якого згодом Василь Андрійович напише вірш *«Дід умер»* та оповідання *«Дума про діда»*. Дідусь любив книжки, цікавився історією рідного краю, переказував малому легенди, співав пісні. *«Василько пішов у діда»*, — підкреслювала ненька. Мати надзвичайно любила свою єдину дитину, хоча за тяжкою працею в колгоспі не бачила світу, намагаючись виборсатися з повоєнних злиднів. Не тільки материним, а й Василевим дитячим рукам доводилося крутити важкі жорна, щоб змолоти зерно на

хліб насущний. У пам'яті матері Василько-школяр залишився наполегливою і сумлінною дитиною: *«У школі він вчився тільки на «відмінно». Школу закінчив із Золотою медаллю. А вчитись йому було ой нелегко! П'ять класів він закінчив у Біївцях, а решту — в сусідніх селах Єнківцях і Тарандинцях. А це 9 кілометрів лише в одну сторону. Весною чи восени — то ще нічого, а взимку — то біда. Повоєнні ж зими були люті. А пальто у Васі — пошарпане, чоботи — діряві. Тільки ні разу він не запізнився на перший урок»*. Улюблена вчителька Симоненка Уляна Демченко у спогадах підкреслювала, що навіть педагоги не читали стільки книжок, як Василь, а ще писав вірші до шкільної газети. Коли односельці запитували Василя, чи не краще йому покинути навчання, адже важко щодня туди й назад долати довгу дорогу, він відповідав: *«Та чому там важко? Доки дійду до школи, то всі уроки повторю, а як назад вертаюся, то всі пісні переспіваю»*.

У 1952 році Василь Симоненко вступив на факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Навіть у столиці юнак не відчував себе відірваним від рідного села як духовного осердя: *«Найбільше люблю землю, людей, поезію і... село Біївці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя»*. Щоб якимось подолати хронічне безгрошів'я, а ще й набути газетярського досвіду, Василь Симоненко погодився працювати секретарем університетської багатотиражки. Серед однокурсників Василь вирізнявся внутрішнім аристократизмом. З теплою посмішкою на худорлявому обличчі, Симоненко ставився до всіх привітно й доброзичливо. Був у всьому красивою, чистою людиною, безкомпромісним до лицемірів, нищих і убогих духом підлабузників. Євген Сверстюк влучно зазначив: *«Симоненко йшов на повен зріст, красиво йшов, як його «Перехожий» — і дивився перед себе мужніми очима мужицького сина. Стежка його має чарівну силу випрямляти горбаті душі»*. На тлі однокурсників Василь видавався набагато старшим не стільки зовні, скільки поведінкою, зрілими поглядами на життя. У характері Симоненка не було награності, бравади, напускної пересиченості життям.

Студентом Симоненко відвідував літературну студію імені Василя Чумака, й друзі обрали його старостою. Микола Сом, один з найкращих приятелів-однокурсників поета, згадує про їхнє життя в гуртожитку: *«Є в столиці України невеличка вулиця, де кожне старе дерево знає живого Симоненка. Це вулиця Освіти, яка вже давно проситься, щоб її назвали ім'ям Симоненка — славетного народного поета. Не може бути, щоб такої вулиці в Києві не було. Адже Симоненкова дорога у вічність проходить і через Київ»*.

У день двадцятиліття Симоненко написав рядки, якими передбачав недовговічність власного земного життя: *«Не докорю*

ніколи і нікому, / Хіба на себе інколи позлюсь, / Що в двадцять літ в моєму серці втома, / А в тридцять смерті в очі подивлюсь». У студентські часи був написаний і один з найпотужніших віршів Симоненка — «Толока», в якому йшлося про витоптаний цвіт української нації, про відсутність умов для народження генія у тоталітарній державі: «Поезія безплідна, як толока. / Усе завмерло, мов пройшла чума, — / Немає Брюсова, немає Блока, / Єсеніна і Бальмонта нема! / Біля керма — запродавці, кастрати / Дрижать від страху в немочі сліпій... / Коли б оту толоку розорати, / Шевченко міг би вирости на ній!» Сам Василь Симоненко був переконаний у тому, що саме йому вищою силою доручено захищати правду й добро: «Не знаю, ким — дияволом чи Богом — / Дано мені покликання сумне: / Любити все прекрасне і земне / І говорити правду всім бульдогам».

Хоча більшість випускників університету намагалася залишитися в столиці, Василь Симоненко обрав роботу в провінції. Він влаштувався журналістом у редакцію газети «Черкаська правда», де часто друкував свої казки, вірші, фейлетони. Василь Андрійович був також власним кореспондентом газети «Молодь Черкащини» та центральної «Робітничої газети». Читачі не обминали увагою його гострі нариси, публіцистичні статті, рецензії на фільми й театральні вистави, відгуки на книги поетів-початківців (на збірки віршів Ліни Костенко «Мандрівки серця», Василя Діденка «Зацвітай, калино»). Водночас поет зазнав тоталітарного тиску, замовчування своїх літературних здобутків критикою. Він усвідомлював, що сталінізм не розвінчаний до основ, а його ідеологи належно не покарані, тож до них поет звернувся з грізним попередженням у вірші «Де зараз ви, кати мого народу?»: «Не забувайте, виродки, ніде: / Народ мій є! В його волячих жилах / Козацька кров пульсує і гуде!».

У поезії «Древній, обікрадений народ!» Симоненко оспівав націю, яка вистояла в нерівному протистоянні з тоталітарним режимом: «Нові покоління, як обнова, / В лоні сповиваються твоїм. / І дідівська гордовита мова / Служить вірно і слухняно їм. // Пристрасним, орлино-мудрим / зором / Дивишся у Всесвіт з-під повік... / Виродки — підтвердження суворе, / Що живеш і житимеш повік». Чи розумів Василь Симоненко, що навіть у часи «хрущовської відлиги» так гостро писати небезпечно? Звичайно, усвідомлював ризик сказаного, навіть передчував, що над ним збираються хмари, проте не збирався сходити з обраного шляху народного захисника. На стіні в робочому кабінеті журналіст почепив своєїрідну декларацію, у якій сформулював свої п'ять заповідей у житті: «1. Знати мову, якою пишеш. 2. Стати освіченою людиною. 3. Не бути байдужим до оточуючих. 4. Працювати до сьомого поту. 5. Мати те, що від Бога, — талант».

У 1962 році вийшла перша збірка поета «Тиша і грім» з передмовою Степана Крижанівського, який наголошував на новаторстві поета, що «йде не стільки шляхом винаходу нових художніх форм — що теж надзвичайно потрібно, бо мистецтво ні в чому не терпить одноманітності і застою, — скільки в сфері нових художніх ідей». Цей дебют засвідчив, що в українську літературу ввійшов Поет, свідомий свого призначення. Олекса Мусієнко зазначив: «Симоненко вразив читача не вишуканим мереживом слів, а осяянням краси власної душі; справжністю почуттів, інтелектуальною високістю і молодечим завзяттям».

Василь Андрійович виявився чудовим батьком. Його єдиний син Олесь згадував, як тато грався з ним, малим, розповідав казки, читав вірші, і робив це дуже майстерно. Казку «Цар Плаксій та Лоскотон» Симоненко написав для свого малюка за одну ніч. Дітям Симоненко адресував цікавий твір у жанрі небиліці — «Подорож у країну Навпаки», дорослим — «Казку про Дурила». Автор віршованих казок володів тонкою іронією, доброзичливим гумором, вдало вплітав у сюжет елементи фантастичного.

8 січня 1963 року в Спілці письменників України відбулося обговорення віршів Симоненка і Вінграновського. Головував Максим Рильський. Коли схвильований Симоненко продекламував свої поезії «Монархи», «Перехожий», «Злодій», зал вибухнув оваціями. Присутні добре зрозуміли підтекст віршів, спрямованих проти Сталіна та його сатрапів. Поетичний вечір став етапною подією для митця.

Для тоталітарної системи талановитий правдолюб виявився небезпечним. За ним уже вели стеження. А незабаром Василя Андрійовича жорстоко побили і кинули до камери міліціонери. Довідавшись про арешт товариша, 28 серпня 1962 року в районне містечко Сміла Черкаської області прибули журналісти й визволили колегу. Вони відразу жажнулися: руки Симоненка були в синцях. Митець відчув, «ніби щось обірвалось усередині». Мабуть, внаслідок цього побиття у Симоненка невдовзі розвинувся рак нирок. У переддень смерті, в лікарні, він написав листа до Президії Спілки письменників України. Спонукала його це зробити турбота про безпомічну, хвору матір: «Шановні товариші і старші друзі! Звертаюся до вас у трагічну хвилину... Не можу піти з життя, не подбавши про долю сім'ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але, незважаючи на це, змушена вдовольнитися роллю «утриманки». Перший день моєї смерті може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу вас не допустити того і, коли це можливе, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра гарантувала б їй від голодної смерті... 12 грудня 1963 р. В. Симоненко». Зміст листа

добре віддзеркалював незavidне становище не тільки Симоненкової матері-колгоспниці, а й багатьох її ровесниць.

Другу збірку «Земне тяжіння», яку Василь Андрійович тримав у руках тільки у вигляді верстки, було видано у 1964 році. У Львові побачила світ збірка новел Симоненка «Вино з троянд» (1965), а в Києві — збірка вибраного «Поезії» (1966). Вихід цих збірок у світ мав на меті спростувати закиди владі окремих вільнодумців, що Симоненко зазнав цензурних утисків. З цієї ж метою у 1965 році поета посмертно нагородили найвищою в Україні премією імені Тараса Шевченка. За кордоном українська діаспора опублікувала поезії, прозу і щоденник Симоненка у видавництві «Сучасність» (Мюнхен) 1973 року. Книга називалася «Берег чекань», а передмову до неї написав один з найталановитіших літературознавців — Іван Кошелівець. Збірка поезій «Лебеді материнства» вийшла на Батьківщині митця аж 1981 року, а книга «Народ мій завжди буде» — 1990 року.

Похорон поета у Черкасах був велелюдним. На могилі Василя Симоненка звели постамент, де викарбували безсмертні рядки поета: *«Можна все на світі вибирати, сину, / Вибрати не можна тільки Батьківщину»*.

Україна не забула свого сина-страдника. Іменем митця названо три школи: у рідних Біївцях, у Тернополі та Черкасах. За краді поетичні книги в Україні присуджують літературну премію імені Василя Симоненка.

У 2010 році в Черкасах було урочисто відкрито пам'ятник Василю Симоненку. Скульптор Владислав Димйон під час відкриття постаменту сказав: *«Задум полягав у тому, щоб наголосити, що крило генія несло його на вершину слави так рано, так молодю, так пророчо»*.

Мистецька скарбниця. Композитор Анатолій Пашкевич написав музику на вірш «Лебеді материнства» і назвав пісню «Виростеш ти, сину», яку прекрасно виконували народна артистка України Раїса Кириченко та хоріві колективи.

Підсумуйте прочитане. 1. Що в біографії Василя Симоненка вас найбільше вразило й чому? 2. У якій сім'ї виховувався майбутній письменник? За що поважали майбутнього поета вчителі та однокурсники? 3. Як ви розцінюєте вибір Симоненка після закінчення столичного університету працювати в провінційній газеті? 4. Прокоментуйте зміст «декларації», яку поет повісив на стіну у своєму кабінеті. 5. Що ви можете розповісти про прижиттєві публікації Василя Симоненка? Які асоціації у вас викликає метафорична назва другої збірки поета? Які книги вийшли вже після смерті митця? Чому деяким віршам Василя Симоненка вперше з'явитися друком довелося тільки за кордоном?

Поміркуйте. 1. Прокоментуйте епіграф до статті про Симоненка. 2. Поясніть, як ви розумієте назву передмови Івана Кошелівця до книги Симоненка «Берег чекань» — «У хороший Шевченків слід ступаючи...».

Що мав на увазі літературознавець, говорячи про Шевченків слід? 3. Як ви розцінюєте останній лист Василя Симоненка до Спілки письменників? 4. Які твори Симоненка ви полюбили у середніх класах? Чим незвичні його казки?

Мистецька скарбниця. 1. Прослухайте запис пісні «Виростеш ти, сину», висловіть свої враження, зробіть висновок про художній рівень цього твору, назвіть прізвища композитора та виконавця.

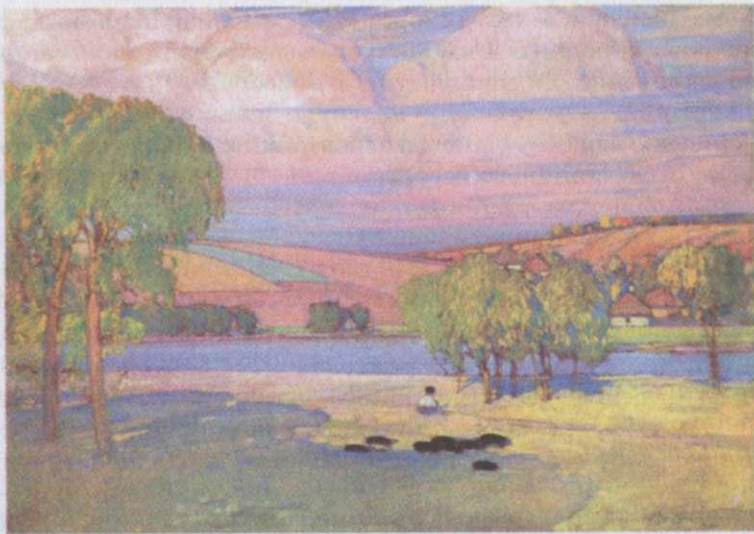
«Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекареслить мій народ» (Василь Симоненко)

У літературі Василеві Симоненкові судилося працювати менше, ніж п'ять років, проте він встиг увічнити своє ім'я. Як і Григорій Тютюнник, Василь Симоненко добре знав і художньо відтворював умови життя, прагнення і сподівання народу. Він гостро переймався його бідами, невлаштованістю, беззахисністю перед бюрократами. Животрепетні, актуальні, викривальні поезії «Баба Онися», «Дід умер», «Дума про щастя», «Жорна», «Злодій», «Некролог кукурудзяному качанові» ставали виразом тоталітарній системі. Ці вірші є взірцями найвищого рівня художності, громадянської позиції, національної свідомості автора.

Василь Симоненко був переконаним українським патріотом, що засвідчує такий промовистий факт. Під час літературного вечора в Черкаському педінституті виступ Василя Симоненка виявився особливо цікавим для публіки. Серед записок митцеві одна була такого змісту: *«Яку це ви самотійну Україну маєте на увазі, коли пишете: «Хай мовчать Америки й Росії...», «Маю я святе синівське право з матір'ю побуть на самоті»*. Почувши словосполучення «самотійна Україна», зал завмер, збагнувши, що провокатор готує поетові пастку, щоб викрити «буржуазного націоналіста». А Симоненко спокійно відповів: *«У мене Україна одна. Якщо автор запитання знає другу — хай скаже. Будемо вибирати»*.

Вірш *«Задивляюся у твої зіниці»* став синівською сповіддю поета Україні. Його написано у формі монологу ліричного героя, щирої розмови сина з матір'ю Україною. Цензура поглумила над твором, вилучивши «крамольні» строфи. У той несприятливий для української мови і культури час поет насмілився заявити про своє *«святе синівське право з матір'ю побуть на самоті»*, звиривши Вітчизні наболіле на серці: *«Україно! Ти моя молитва, / Ти моя розпука вікова...»*.

Цілісність образу Вітчизни раз у раз подається через глибину і сконденсованість думки, психологічну напруженість, динамічність. Автор пишається своєю дивною, гордою і прекрасною країною, схиляється перед героїзмом і мужністю борців за національне й соціальне визволення. І сьогодні чути *«битви споконвічний*

Василь Кричевський. Пейзаж. 1921

грюк», адже «Ще не всі чорти живуть на небі, / Ходить їх до біса на землі». Як стверджував письменник **Василь Захарченко**, «Симоненко перший у задушливі комуно-імперські роки посмів на весь голос сказати те, про що одні з нас тільки думали, а інші навіть боялися й помислити про таке в своїй рабській самотині. Він підніс наш дух, нагадавши нам про синівський обов'язок любити свою Україну над усе на світі, ні в кого не питаючи дозволу на це: «Хай мовчать Америки й Росії, / Коли я з тобою говорю».

Найбільшої напруги пафосний монолог досягає в заключній строфі, де поет заявляє про свою готовність, коли доведеться, пролити кров на священне знамено своєї Вітчизни. У зв'язку з цим рядком Симоненко переробляв вірш, щоб не виникло загрози різних тлумачень поетичних образів. Тож в останній версії «червоні блискавиці / Революцій, бунтів і повстань» у першій строфі та «хмари бурякові», «священне знамено», «крапелька крові» в передостанній візуально підсилювали колір червоного державного прапора СРСР. Так поет декларував свою лояльність до влади, адже інакше свідомими читачами (та й цензурою!) «священне знамено» могло сприйматися як синьо-жовте. Втім, незважаючи на компромісні образи, поезія «Задивляюсь у твої зіниці» мала вагомий ідейно навантаження. Сміливіше й чесніше за Василя Симоненка про Україну не сказав ніхто з поетів його покоління.

Незважаючи на політичні утиски Симоненка, майже всім його творам щастило знайти своїх читачів. Василь Андрійович жартував, що його «черкаська цензорша» у місцевій пресі дозволяла до друку навіть ті твори, які в столиці нізащо не опублікували б.

До таких можна зарахувати вірш «Я...». Заявляти про те, що намірився оприлюднити Симоненко у цьому вірші, було такою ж мірою небезпечно, як афішувати свою любов до України. У часи, коли вирізняться у безмежній масі було небезпечно, поет сміливо заговорив про людську гідність, неповторність кожної особистості. Антиподом до ліричного героя у вірші «Я...» виступає безіменний тупий бюрократ, вірний прислужник системи. Спосіб мислення цього клерка цілком відповідав тогочасній урядовій політиці й переконаності, що в СРСР людей вистачить для реалізації всіх партійних планів — будувати Біломорканал, Дніпрогес чи БАМ, завойовувати пустелі, розорювати цілині землі, створювати штучні моря... Афористичний висновок вірша «Я...» можна сприймати як максимум самого поета, його розуміння призначення кожної людини на землі: «Ми — це народу одвічне лоно, / Ми — океанна вселюдська сім'я. / І тільки тих поважають мільйони, / Хто поважає мільйони «я». Про ідейно-змістове наповнення вірша «Я...» літературознавець **Анатолій Ткаченко** сказав так: «Ідея людської гідності, гордості з того, «що ти — людина», доповнюється тут мотивом уселюдської спільноти та яскраво вираженим протестом проти диктату сили, авторитарності».

Поміркуйте. 1. Високу оцінку першої книжки Симоненка «Тиша і грім» дав Степан **Крижанівський**: «Як грім народжується в тиші, так з глибин нашої землі, з надр нашого народу вибруньковується нова поетична індивідуальність, виникає щира, тверда, упевнена мова поета Василя Симоненка, що уміє, знає як, що сказати своїм читачам. Якщо молодий поет переживає радість відкриття світу ідей і художніх образів, то для нас — це радість першовідкриття таланту». Доведіть, що передбачення літературознавця було прозірливим. 2. Які провідні риси лірики Симоненка ви можете назвати? 3. Що спільного між віршами Володимира Сосюри «Любіть Україну» і Василя Симоненка «Задивляюсь у твої зіниці»? 4. Знайдіть у поезіях Симоненка і зачитайте рядки, що звучать афористично. 5. Що ви відчували, читаючи вірш «Задивляюсь у твої зіниці»? Чим саме вам імпонує ця поезія? У чому полягає ліризм змальованих митцем українських пейзажів? Відповідаючи, використайте картину **Василя Кричевського** «Пейзаж» (с. 246). Що ви знаєте про Симоненка як свідомого патріота? 6. Розкрийте зміст поезії «Я...». 7. Спростуйте або аргументовано доведіть слушність такого висновку **Степана Крижанівського** у передмові до збірки «Тиша і грім» про одну з головних рис художнього стилю Симоненка: «Це та простота, що є антиподом примітиву і синонімом віртуозності. Це та простота, яка поєднує в собі красу, мудрість, тонку душевну чутливість і хороший смак».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Жулинський М. Василь Симоненко // Жулинський М. Із забуття — в безсмертя. — К., 1990.

Шевченко А. Василь Симоненко вчора і сьогодні // Дивослово. — 1999. — № 12.

Яременко В. Крик двадцятого віку // Дніпро. — 1995. — № 1.

Дмитро Павличко

(1929)

Жити на своїй землі, й мови рідної не чути,
І щодня ковтати гнів, наче келишок отрути...
Це присуджено мені, це мені нещадна кара
За довіру молоду, за поривну честь Ікара.

(Дмитро Павличко)

Дмитро Павличко — поет рідкісного обдаровання. Наділений хистом публіцистичного слова, він відгукується на злободенні теми, відчуває пульс доби й водночас прагне змалювати красу світу, людських почуттів, відкрити найпотаємніші загадки буття, збагнути сутність покликання людини. Творчість Дмитра Павличка багатогранна, суперечлива, та в ній найважливіший мотив — любов до України. Йому притаманні ліризм, філософічність і гостре, як кинджал, викривальне слово. Великий внесок зробив Павличко у розвиток літературної критики і художнього перекладу.

«Не був я, Господи, безбожним, / Але носив раба тавро»
(Дмитро Павличко)

Дмитро Васильович Павличко народився у селі Стопчатові Коломийського повіту на Станіславщині (нині — Косівський район Івано-Франківської області) 28 вересня 1929 року. З малих літ батьки привчали хлопчину до праці, Дмитрик був і пастушком, і погоничем. І все ж таки не лише для гірких заробітків готували сина. Батько, розумний і освічений гуцул, у часи Першої світової війни воював у війську Січових стрільців, був у Львові та Києві. Тож не дивно, що Василь Павличко намагався дати своїм синам освіту. Як жив, надривно працюючи від зорі до зорі, так і смерть на схилі віку прийняв за роботу, висипаючи зерно з мішків і стоячи у збіжжі. Його мати, неграмотна селянка, мала чудову пам'ять: точно цитувала Шевченкового «Кобзаря» й поему «Панські жарти» Івана Франка. Листи, які вона диктувала, були справжніми поезіями, з римами, влучними висловами, дивовижно вдалимими художніми засобами. Тож талант віршувати Дмитро успадкував від матері. Спочатку Дмитро вчився у польській школі в Яблунові. Учителі-поляки готували патріотів для Речі Посполитої, тому вже у першокласників наполегливо виховували гордість за польську національну належність і повагу до державного герба — білого орла. За неправильно наголошене польське

слово, за ненароком вжите українське Дмитра карали ударами лінійки по долонях, стоянням на колінах на гострій гальці. За часів німецької окупації Дмитро Павличко поступив до Коломийської гімназії, успішно вивчав німецьку та латинську мови, а з молодшого шкільного віку вільно володів польською. 1944 року родина Павличків пережила трагедію: німці розстріляли Дмитрового брата-красеня Петра. Коло домовини й народився юний Павличко як поет, бо з болю, страждань і ненависті заговорила муза. У п'ятнадцять років він написав свій перший вірш, а згодом відобразив цю подію у поемі «Вогнище». У квітні—червні 1945 року Павличко перебував у сотні УПА. Сотенний Спартан наказав Дмитрові та його ровесникам повернутися додому і здобувати освіту. Понад півроку Дмитро Павличко з іншими юнаками терпів катування й допити у Яблунівській і Станіславській тюрмах, де енкаведисти вимагали, щоб хлопці зізналися у своїй причетності до національного повстанського руху, проте юнаки затято мовчали. Врешті за відсутністю прямих доказів неповнолітніх в'язнів відпустили на волю.

Закінчивши 1948 року середню школу, Дмитро Павличко вступив до Львівського університету на філологічний факультет. 1951 року відбувся дебют митця: в університетській газеті опублікували його вірш «Дві ялинки».

Здобувши диплом, у 1953 році Дмитро Васильович вступив до аспірантури, писав кандидатську дисертацію під керівництвом академіка *Михайла Возняка*. Предметом наукових студій Павличка стали сонети *Івана Франка*. Цього ж року вийшла його перша збірка «Любов і ненависть». За цю книгу на пропозицію Миколи Бажана автора 1954 року прийняли до Спілки письменників. Сам митець так пояснював назву книги: «*Поезія творить любов, а не злоба... Якщо в моїх творах присутня ненависть, то це означає, що я жив у жорстокі і складні часи*». 1955 року померла мати, і це стало для поета тяжким ударом. До того ж, Дмитра Васильовича виключили з аспірантури начебто «за неуспішність», а насправді за виступ на зборах викладачів з критикою русифікаторської політики влади. Він почав працювати у журналі «Жовтень» (нині «Дзвін»), у 1957—1959 роках був заввідділом поезії. У 1955 році побачила світ збірка віршів

Ярослав Пстрак. Портрет хлопчика. Кінець XIX ст.

«Моя земля», у 1958 — «Правда кличе!», якою Павличко ознаменував поріг шістдесятництва. До книги увійшов вірш «Коли помер кривавий Торквемада», де прозвучало грізне звинувачення, яке зривало маску з тоталітарної системи та її вождів. Невдовзі збірку «Правда кличе!» було заборонено. «Хрущовська відлига» тоді лише напинала паруси теплим вітром перемін. Почали з'являтися досить сміливі книги інших авторів. Дмитро Васильович 1959 року видав збірку «Бистрина», а 1960 — «Днина». У 60-і роки з-під пера поета з'явилися збірка поезій «На чатах», чудові казки «Золоторогий олень».

У 1963 році Дмитро Васильович переїхав із родиною до Києва і влаштувався на роботу в кіностудію імені Олександра Довженка. За його сценарієм, написаним у співавторстві з *Володимиром Денисенком*, було знято фільм «Сон» про Тараса Шевченка, згодом — фільм «Захар Беркут», сценарій якого написав Павличко за однойменною повістю *Івана Франка*. У фільмі «Сон» уперше прозвучала пісня *Олександра Білаша* на слова Павличка «Лелеченьки», шедевр української пісенної культури. Вона має глибинний підтекст і співзвучна із піснею на слова Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій». Лиха доля розкидала українців по світах, але кожен з них мріє бодай бути похованим у своєму рідному краю: «*Ніч накрила очі / Мені молодому, / Несить мене, лелеченьки, / Мертвого додому*». Та найбільше уславила Павличка пісня «Два кольори» (музика *Олександра Білаша*). Широкий резонанс мала збірка поезій «Гранослов» (1968). Цього ж року з ініціативи і з передмовою Павличка вийшла друком книга *Богдана-Ігоря Антонича* «Пісня про незнищенність матерії».

У 1971—1978 роках поет працював головним редактором журналу «Всесвіт». У період його керівництва часописом тут друкували твори навіть тих зарубіжних письменників, яких не рекомендували публікувати радянські ідеологи. Павличко залучав до співпраці видатних перекладачів, чиї імена було заборонено згадувати. За це його й позбавили посади, хоч «Всесвіт» за часів Павличка був дуже популярним, мав 80 тисяч передплатників.

Павличкова лірика 70-х років камерна. Дві книги визначають її профіль: «Сонети подільської осені» (1973) і «Таємниця твого обличчя» (1974, 1979). Ліричний герой книги «Таємниця твого обличчя» не тільки не називається на ім'я, а й не є головною персоною. Вірші про любов з цієї збірки — це не стільки історії кохання, скільки показ любові як найвищого почуття одухотвореної щастям і талантом людини. В українській поезії після «Зів'ялого листа» *Івана Франка* до часів творчості Павличка не було такої витонченої, цікавої інтимної лірики, зокрема еротичної. Табу на зображення плотських

утіх як елементу буржуазної культури в радянську добу взагалі унеможливлювало появу подібних текстів, але автор «Таємниці твого обличчя» довів, що поезії еротичного звучання можуть бути і не вульгарними й примітивними, залежно від того, як саме їх писати.

У 1977 році за книгу вибраного, яка отримала назву першої збірки Павличка — «Любов і ненависть», авторові присудили Шевченківську премію. Через два роки вийшли у світ «Вибрані твори» у двох томах, а в 1989 році — у трьох. Прихильників таланту митця порадували книги «Вогнище» (1980), «Спіраль» (1984), «Рубаї» (1987). В українській поезії Павличко вперше використав форму вірша, якою здобув світову славу *Омар Хайям*. Також він переклав сонети Шекспіра та інших видатних поетів, 1983 року видав антологію «Світовий сонет» (1983).

Павличко успішно працював у галузі літературознавства. Двотомник його статей «Літературознавство, критика, українська література» (2007), збірник критичних праць «Світова література» (2007) вражають вмінням надзвичайно глибоко й прозріливо осмислювати літературні явища, давати їм належну оцінку. По-філософськи дивлячись на світ, митець зробив афористичний висновок: «*Я тимчасовий, та мусить пройти вічність крізь мене*». Про те, що талановита людина повинна бути багатогранною і випробовувати себе в різних сферах, щоб домогтися успіху, Павличко сказав: «*На моє глибоке переконання, бути в наш час «чистим» поетом не можна. Якщо ж не вдається проза, пиши статті. Якщо вони не виходять — перекладай. Якщо з тебе непутящий перекладач, шукай себе в драматургії чи в роботі сценариста, не минай спроб висловитись як публіцист*». За своє життя Дмитро Васильович встиг зробити дуже багато, але й досі не сповільнює творчих обертів, незважаючи на поважний вік. Митець залишається молодим душею, працелюбним, готовим підставити плече заради доброї справи, для користі України. Дмитро Павличко займався і державницькою діяльністю. Був депутатом трьох скликань Верховної Ради України, послом у Словаччині й Польщі, шість років віддав дипломатичній службі, доклав чимало зусиль, щоб Українська держава здобула незалежність, був одним із авторів «Акту проголошення незалежності України», ініціював створення Народного руху України, був його ідеологом. Водночас поет не переставав плідно працювати як письменник. У 90-і роки він написав свою найкращу книгу — «Покаянні псалми» (1994). У 1998 році побачили світ збірки поезій «Золоте ябко» і «Ностальгія», а в XXI столітті — ціле гроно високопоетичних книг: «Засвідчую життя», «Наперсток», «За нас», «Пам'ять», «Сонети. Світовий сонет», «Задивлений в будущину», «Не зрадь», «Три

строфи», «Аутодафе», «Кирило Осмак», «Потоп», «З різних літ». У 2009 році вийшла друком ювілейна книга вибраних поезій «Покаянні псалми». Зараз поет у zenіті слави, у розповні таланту, тож українці чекають від нього нових творів.

Словникова робота. 1. Розширте свої знання про ліричні жанри, зокрема про народну й авторську пісню.

Ліричний жанр (грец. *lyrikós* — лірний; твір, виконаний під акомпанемент ліри, і франц. *genre* — вид, жанр) — тип ліричного твору. До ліричних творів відносять фольклорні віршові твори й авторські вірші: громадянську, пейзажну, філософську (в тому числі медитативну, сугестивну, інтелектуальну, наукову), інтимну (родинну, любовну або еротичну) лірику, а також поезію в прозі: етюд, монолог, акварель, спогад. Та найбільш виразними ліричними творами є ода, дифірамп, молитва, пісня, романс, псалом, ідилія, елегія, думка (дума).

Пісня — музикально-поетичний різновид мистецтва, призначений для співу. Якщо вірш складається зі строф, то пісня — з куплетів. Якщо у вірші є рефрен, то в пісні — приспів. Піснями стають вірші, покладені композиторами на музику.

2. Пригадайте, які віршові ліричні твори ви вже вивчали на уроках української літератури в попередніх класах. А які поезії в прозі читали? 3. Чим відрізняється фольклорна пісня від авторської? Що ви можете розповісти про найбільш відомі вам авторські пісні? Яких українських поетів-піснярів можете назвати? Перелічіть створені ними пісні. 4. За яких умов авторський вірш стає народною піснею? Чим саме імпонують вам пісні на слова Дмитра Павличка?

Підсумуйте прочитане. 1. Від кого Павличко успадкував уміння віршувати? Де він здобув середню й вищу освіту? 2. Чим пам'ятні поетові воєнні роки? 3. До якого літературного покоління зараховують Павличка? Яку тематику розробляв поет? 4. Перелічіть відомі збірки віршів Дмитра Павличка і розкрийте поетику їхніх назв. Назва якої збірки вам подобається найбільше й чим саме? 5. Що ви знаєте про діяльність Павличка як перекладача? Який журнал він очолював? 6. У якій ще галузі літератури зробив значний внесок митець? 7. Які пісні на слова Павличка ви знаєте? Хто написав до них музику?

Поміркуйте. 1. Прокоментуйте епіграф до статті. 2. З яких причин долю Дмитра Павличка можна назвати складною? Життєвий шлях якого українського митця, на ваш погляд, подібний до Павличкового? Чому ви так вважаєте? 3. Які вірші Павличка про Україну й рідну мову будили національну свідомість молодого покоління у 70—80-і роки? Чому за пра-во опублікувати такі поезії доводилося платити дорогою ціною компромісів? 4. Окресліть державницьку діяльність Павличка. Чи позначилася активна громадянська позиція митця на його літературній творчості? Як саме? 5. Прокоментуйте тезу Дмитра Павличка: «Поезія ділиться на лірику та епос, лірика може бути любовною, філософською, політичною,

пейзажною, воєнною, присвяченою різноманітним видам праці і т. д., але якщо вона справжня, то завжди буде сповіддю людини».

Робота в парях. 1. З однокласником, з яким сидите за однією партою, взаємно доповнюючи один одного, розкажіть про особливо цікавий для вас епізод з дитинства чи юності Дмитра Павличка. 2. Опонуючи один одному, спростуйте або доведіть твердження Всеволода Неділька: «Павличкова ліра тяжіє до складних загальнолюдських проблем у їх найгостріших суперечностях, контрастах. Добро і зло, любов і ненависть, пелюстки і лева, світло й п'ятьма — Павличко розмірковує над цими вічними тезами як філософ, а осмислює й розповідає про них — у вишуканих і точних образах».

Творче завдання. Об'єднайтеся у творчу групу й підготуйте доповідь про співавторство Павличка й композитора Олександра Білаша, яку виголосить один учень від групи, бажано з музичним супроводом.

Мистецька скарбниця. 1. Розгляньте «Портрет хлопчика», який намалював Ярослав Пстрак. Чи подібним до портретованого ви уявляли собі Дмитрика Павличка? Чому? Як саме одяг дитини, тло і колорит картини засвідчують, що йдеться про Гуцульщину? 2. У пошуковій програмі «Google» мережі Інтернет знайдіть відомості про виконавців пісень на слова Дмитра Павличка й підготуйте про них коротенькі реферати.

Узагальнюємо вивчене. Аргументовано доведіть, що Дмитро Павличко належить до поетів-шістдесятників і що його творчість — вагомий внесок в українську літературу.

«Найбільша з усіх таємниць — таємниця твого обличчя» (Дмитро Павличко)

Якось Дмитро Павличко сказав, що «між музикою і словом в пісні... повинна існувати духовна єдність авторів, яка зринає з подібності їхніх устремлень, з гармонійної сумірності їхніх людських і творчих прикмет». Перша пісня Павличка, яка здобула популярність, називалася «Впали роси на покоси» (1958). Та визнаним поетом-піснярем він став завдяки пісні «Два кольори». Дмитро Павличко згадує: «Був день, коли мій батько, почувши, як у Стопчатові по радіо зазвучала пісня «Два кольори», не знаючи, що то мої слова, почав хвалити той твір і витирати сльози». Павличко посів місце одного з найяскравіших поетів, яким судилося стати ще й піснярами. Всеволод Неділько наголошував: «Славнозвісна пісня «Два кольори» за популярністю конкурує з Малишковым «Рушничком». Точна вказівка автора на традиційні кольори української вишивки в цьому вірші надзвичайно важлива. Знавці народної етнографії наголошують, що в усій Україні у вишиванні сорочок мотиви орнаментів, композиції, кольори передавалися з покоління в покоління, а в техніках вишивок завжди переважав чорний колір у поєднанні з червоним. Але йдеться у Павличковому творі не лише про материнську любов до сина й вишиту ньенькою сорочку-оберіг».

Поезія «*Два кольори*» — глибокозмистовна й естетично довершена. Віршовий розмір цього твору — п'ятистопний ямб, римунання перехресне. Твір складається з п'яти катренів, два з яких завершуються рядками: «*Два кольори мої, два кольори, / Червоне — то любов, а чорне — то журба*». Зміна наголосів «к^ольори — кольор^і» спричинює мелодійні переливи, створює додатковий звуковий ефект. До того ж, у пісні «*Два кольори*» надзвичайно цікавою і на час написання сміливою думкою була та, що вищими за «комуністичні далі», які автор назвав «*безвістями*», є споконвічні українські ідеали — «*батьківські пороги*», тобто Вітчизна, рідний край, Україна. Образом сивочолого ліричного героя, увиразненого чудовою метафорою «*мені війнула в очі сивина*», автор підкреслює плинність і короткотривалість людського життя, а водночас вічність і непроминуцність родинних цінностей, серед яких мамин подарунок посідає особливе місце.

Олександр Білаш написав музику на вірші Павличка «*Пісня про Україну*», «*Віконце*». Особливою популярністю в сучасних слухачів користується його пісня «*Явір і яворина*», складена на основі поезії «*Я стужився, мила, за тобою*». Метаморфози (хлопець — явір, дівчина — яворина) цього твору народно-пісенні, фольклорні, характерні для багатьох українських балад, що виникали ще в козацькі часи. Проте дух ХХ століття у вірші відчутний. У поезії йдеться про те, що у новій іпостасі дерева хлопець-явір складає пісні своїй милій. Майстри музичних інструментів шукають саме такі співочі дерева, бо тільки з них можна зробити скрипки чи цимбали, які вражатимуть шанувальників своїм звучанням. Фізична смерть для явора — це духовне народження безсмертних музичних шедеврів: «*Він не знає, що надійдуть люди, / Зміряють його на поруби, / Розітнуть йому печальні груди, / Скрипку зроблять із його журби*». Трагічна розв'язка пісні тільки увиразнює ціну таланту обдарованої людини, підкреслює її унікальність і жертвовність.

Часто по радіо на замовлення слухачів звучать пісні на вірші Павличка «*Дзвенить у зорях небо чисте*», «*Сріблиться дощ в тоненькому тумані*» та «*Розплелись, розсипались, розпались*». Ці поезії — філігранні взірці високої інтимної лірики, вперше опубліковані у книзі поезій «*Таємниця твого обличчя*». Музику до них творили чимало композито-

Гуцульський рушник

рів, але мелодії Олександра Білаша неперевершені, тому й пісні звучать переважно в його музичній інтерпретації. Поезія «*Дзвенить у зорях небо чисте*» тонко передає швидкоплинність людського життя, в якому — попри буденні клопоти, життєві справи, нагальні рішення — любов вивищується, як бездонне зоряне небо над головою людини в ясну ніч. Історію кохання поет показав як цілий природний цикл. У першій строфі літній герой уявляє себе «*деревом безлиstim*» у засніжених полях, адже його почуття прохолодно-стримані, як і зимовий пейзаж, вдало відтворений оксимороном «*Палає синім льодом шлях*». Всі інші строфи є спогадами героя про його повнокровне життя. Автор підкреслює відмінність юнацької і зрілої любові, проводячи паралелі з природою. Перше юнацьке захоплення подібне до гінкої тополі, яка котрогось дня у холодну провесінь може раптом зазеленіти набубнявілими від соку бруньками: «*Як надійшла щаслива доля, / Збудила весняну снагу, / Моя душа, немов тополя, / Зазеленіла на снігу*». Любов молодого людини поет уявляє в образі ранньої черешні, яку, попри красу рясного білого цвіту, останній приморозок ще здатний оббити до пелюстки: «*Як надійшла любов справдешня, / Хлюпнула пригорщу тепла, / Моя душа, немов черешня, / Понад снігами зацвіла*». І тільки зріла любов — всепрощаюча й водночас вимоглива, відповідальна. Вона, крім плотських утіх, ґрунтується на міцній дружбі та взаємопідтримці подружжя, вмінні відрізнити важливе від другорядного, проминушого, миттєве — від вічного, тому її пізні плоди (червоні яблука-йони, які на Гуцульщині обривають аж після першого снігу) чарують око й дивують серце: «*Як надійшла і засіяла / Та дружба, що живе в літах, / Моя душа над снігом стала, / Неначе яблуна в плодах*».

Вірш «*Сріблиться дощ в тоненькому тумані*» основним мотивом туги за молодістю перегукується з попередньою поезією. Пейзаж у цій ліричній мініатюрі змінний, порівняння віртуозні: цівки дощу здаються нитками парчі в прозорім полотні, далечина — блакитна й міражна, як сон, як прийдешне, туман постає волоттю, тобто китицею дрібних і м'яких, аж наче шовкових (наприклад, у ковили) колосочків, завітчаних і дощем, і промінням сонця. Швидка зміна днів осінньої доби у співзвучній до попередньої поезії «*Розплелись, розсипались, розпались*» увиразнює стрімкий перебіг людського життя: «*Розплелись, розсипались, розпались, / Наче коси, вересневі дні. / Ми з тобою ще не накупались, / А вже грає осінь у вікні*». Смак гіркої горобини, якою смакує довголітнє подружжя, передає гіркоту того, що вже не відбудеться ніколи, тугу за молодістю, ностальгію за красою безтурботної юності. Ліричний герой сприймає сивіюче волосся коханої як «*зимові дні сріблясті*»,

але прикрашати голову милої зорями (як прикрашав світлячками Лукаш, уквітчуючи зоряним вінком свою Мавку) вже пізно.

Вірш «*Був день, коли ніхто не плаче*» тонко передає телепатичний зв'язок між закоханими. Ліричний герой несподівано здригається, відчувши, що в цю мить дуже потрібний своїй коханій, що вона тужить за ним, кличе, жде: «*Був день, коли ніхто не плаче, / Був ясний день, як немовля. / Та я здригнувся так, неначе / Твоє ридання вчув здаля*». Тло грімкотливого світу, постійні й досить відчутні шуми якого можуть заглушити навіть людський крик, не стає на заваді голосу серця: закохані відчувають одне одного й на відстані, вловлюють тонкі біоструми душ так, наче знаходяться зовсім поряд. Тихий елегійний смуток притаманний багатьом інтимним поезіям збірок «Таємниця твого обличчя» і «Золоте ябко». Серед свого покоління поетів Дмитро Павличко і Микола Вінграновський — найталановитіші співці глибокої любові чоловіка до обранниці свого серця.

Поміркуйте. 1. Назвіть вершинні збірки Дмитра Павличка. Якими основними мотивами вони відзначаються? 2. На основі прочитаного доведіть, що Павличко — автор високохудожньої патріотичної, громадянської та інтимної лірики. 3. У пошуковій програмі «Google» знайдіть інформацію про нагороди поета, зокрема про присудження йому звання Герой України. З якої причини державними преміями й орденами відзначають тільки окремих людей? Перелічіть лауреатів і орденосців свого краю. За що саме вони високо пошановані державою? 4. Які пісні на слова Павличка ви знаєте? Чим саме вони вам особливо подобаються?

Аналізуємо твір. Яким постає образ матері у вірші «Два кольори»? Чому в цьому творі фігурує народна вишивка? Як ви вважаєте, що символізує поєднання чорного і червоного кольорів і чому? Окресліть мотиви вірша. Які засоби виразності допомагають автору розкрити ідею цього твору? Які тематично споріднені вірші інших авторів ви можете назвати?

Творче завдання. 1. Намалюйте ілюстрацію до вірша Дмитра Павличка, який вам особливо сподобався, підпишіть її поетичним рядком. 2. Опишіть гуцульський рушник, скориставшись фото (с. 254). Які кольори на ньому переважають? Що вони символізують? Як про ці кольори сказано у вірші Павличка? Прорекламуйте відповідні рядки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Драч І. Ми щасливі, що маємо Павличка // Літ. Україна. — 1989. — 28 вересня.

Жулинський М. Відчайдушний голос українського болю // Павличко Д. Вибрані твори: У 2 т. — К., 2008. — Т. 1.

Ільницький М. Дмитро Павличко: Нарис творчості. — К., 1985.

Іван Драч

(1936)

Художнику — немає скutih норм.
Він — норма сам, він сам в своєму стилі.
У цей столітній і стобальний шторм
Я кидаюсь в буремні гори-хвилі.

(Іван Драч)

У плеяді шістдесятників поет, кіносценарист, перекладач Іван Драч вирізнявся особливою оригінальністю, іскрометністю, потягом до експериментаторства. Мистецьке обдаровання і здатність реформувати поезію, співвіднести її з науково-технічними досягненнями доби зробили його одним із найпомітніших поетів у слов'янському світі. Драч підніс українську лірику на нові вершини, розширюючи межі естетичного моделювання світу.

«Навіщо я? Куди моя дорога?» (Іван Драч)

Іван Федорович Драч народився 17 жовтня 1936 року в селі Теліжинці Тетіївського району на Київщині, яке натхненно оспівав в однойменній збірці: «*Є до кого в світі притулитись / І молитись, впавши небом в суть, — / Твої вічні і стосвічні липи / Крилами пахучими знесуть*». Закінчивши середню школу в Тетіїві, юнак працював учителем у семирічній школі села Дзвінячого, служив в армії, а згодом вступив на філологічний факультет Київського державного університету, закінчити який не довелося. У книзі «Вогонь з попелу» Драч пригадував, як його, студента-філолога, звинуватили в націоналізмі й намагалися перевиховувати («*викликали, лякали, роз'яснювали, страхали й жахали, манили й заманювали*»). Внаслідок пережитого Драчеві приснився пророчий сон: «*Начеб несуть мене, прохромленого, на тризубі, як на вилах-трійчатах, несуть, як прапор, а я боюсь упасти і тримаюсь за зубці, бо тисячі людей ідуть за розп'ятим на тризубі, як за прапором*». Після того у 1959 році й народився такий вірш: «*Ви, крізь свою вузьколобу призму, / Як гармаками, в багні і в гною, / Тризубом націоналізму / Прохромили душу мою... / Україно, у мене нема малокров'я. / Україно, я палю за собою мости. / Україно, дозволь мені серед твого безголов'я / Головою тривожно прорости!..*» Цьому принципові митець був вірний усе своє життя. Наприкінці 80-х — на початку 90-х років, у добу національної революції,

поет справді повів за собою мільйони, щоб вибороти Україні державну незалежність.

У 1964 році Драч закінчив Вищі сценарні курси в Москві, працював на кіностудії імені Олександра Довженка, у газеті «Літературна Україна», в журналі «Вітчизна». У 80-х роках Іван Федорович був секретарем правління Київської організації Спілки письменників України. Обирався головою Народного руху України та депутатом Верховної Ради України. Водночас керував товариством «Україна», очолював Світовий конгрес українців та Конгрес української інтелігенції, був головою Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.

Як митець Іван Драч формувався під впливом естетики *Олександра Довженка*, творчості раннього *Павла Тичини*, поетів «Розстріляного відродження», а також модерної європейської літератури. Ще студентом Драч запам'ятовував всім своєю допитливістю, правдолюбством, бунтівливою вдачею. Скромний у поведженні, заглиблений у свої роздуми, з відкритим, сміливим поглядом та впевненою ходою, він нагадував хлібороба-сіяча. Водночас Іван був заводієм товариства, веселим, енергійним, повним, готовим відгукнутися на радість чи горе інших.

Творчість Драча можна поділити на три періоди: 1) *ранній* (1961—1972), характеризується невтомними пошуками нових образів та експериментами з формою. У цей період з'явилися поема-феєрія «Ніж у сонці» (1961), збірки «Соняшник» (1962), «Протуберанці серця» (1965), «Балади буднів» (1967), «До джерел» (1972); 2) *мистецької самореалізації* (1973—1986), позначений образним та жанровим багатством, різноманітним естетичним відкриттям, утвердженням на засадах неомодерністського стилю. У цей час побачили світ книги «Корінь і крона» (1974), «Київське небо» (1976), «Сонячний фенікс» (1978), «Сонце і слово» (1979), «Американський зошит» (1980), «Шабля і хустина» (1981), «Теліжинці» (1985); 3) *зрілий* (з 1986 року до наших днів). Поет опублікував збірки «Храм сонця» (1988), «Вогонь з попелу» (1995), «Сізіфів меч. Вірші дев'яностих» (1999), «Крила» (2001), «Противні строфи» (2005), «Наближення. Поетичні переклади й статті» (2008), драму-колаж про *Тараса Шевченка* «Гора» (1997), «Поєми» (2006), збірник статей з проблем державотворення «Політика» (1997).

Іван Драч також опублікував драматичні поеми «Дума про Вчителя» (1971), «Драматичні поеми» (1982), кіноповісті «Іду до тебе» (1970), «Криниця для спраглих» (1983), «Київський оберіг» (1983) та інші, збірник літературно-критичних статей «Духовний меч» (1983). У 1976 році поет за збірку «Корінь і крона» був удостоєний Державної премії України імені Тараса Шевченка.

«Поезіє, сонце моє оранжеве!» (Іван Драч)

Особливості творчої манери. Іван Драч — поет-модерніст. У тісних рамках «естетичного традиціоналізму» (*Юрій Івакін*) він уже не міг повністю себе виявити, тож звернувся до «мускулястого» метафоричного стилю, до асоціативного письма, тобто прийому перенесення і поєднання різнорідних понять, явищ, образів, щоб художньо осмислити світ у найрізноманітніших зв'язках. Поняття універсальності — одне з головних в естетичній поеті, переконаного, що сучасна лірика повинна охоплювати світ у всіх масштабах — від безконечно великого до зовсім малого, від зоряних галактик до вогника світлячка. З раннього періоду Драч творив поезію зорових образів. Звідси його улюблений прийом — кіномонтажне поєднання образів, картин, тобто окремі рядки і фрагменти його поезій пов'язані між собою і взаємодіють за принципом художньої цілісності.

Митець прагнув викликати у читача ефект здивування, несподіване бачення світу, людей, предметів, явищ. Проте здивування не задля ошелешення, епатажу, а для збентеженості, зачудування. Тому Іван Драч перебував у постійному пошуку нового, видимого у невидимому, поетичного у повсякденному.

Митець оновлював українську лірику модерним мисленням. У його поезіях традиційні образні вислови поєднуються з новітніми, часто в текстах превалюють неологізми й техноцизми, як-от у поезії «Балада ДНК — дезоксирибонуклеїнової кислоти», де синхрофазотрони «ридають, як леви». З появою Івана Драча українська поезія збагатилася на інтелектуалізм. Проте митець так розгортав ліричний сюжет, що врешті переважала не раціоналістичність, а емоційність, щирість авторських переживань і зізнань. Відбулося своєрідне злиття, взаємопроникнення реальності й внутрішнього світу поета.

Новаторство в жанрі балади. Перша збірка Драча «Соняшник» ознаменувала новий етап у розвитку української лірики, привернула пильну увагу громадськості. *Павло Тичина* у своєму щоденнику відзначив поезію Драча «Етюд про хліб», та ще більше своєю новизною його вразила «Балада про соняшник», згодом перекладена багатьма мовами світу.

«Балада про соняшник» (1962). Іван Драч реформував жанр балади, відкинувши традиційні легендарно-історичні, героїчні й фантастичні її атрибути, але залишивши ліро-епічну структуру, напружений сюжет. Поет розширює просторові координати художнього світу, сміливо відштовхуючись від побутових, буденних реалій життя і на цій основі піднімаючись до широких узагальнень. У його баладах ліричний суб'єкт вмить осягнути світ, побачити в ньому щось дивне, неповторне, якусь нову грань, яка не всім відкривається.

У «Баладі про соняшник» побутова конкретика, універсальність і велич життя поєднані в цілісність, читацьке світосприймання, пов'язане відчуттям неперервності руху й відкриттям краси у повсякденному житті. Уже початок балади незвичний: соняшник, цей невід'ємний атрибут українського пейзажу й національного світовідчуття, зазнає метаморфоз: «В соняшника були руки і ноги, / Було тіло шорстке і зелене. / Він бігав наввипередки з вітром, / Він вилазив на грушу, і рвав у пазуху гнилиці, / І купався коло млина, і лежав у піску, / І стріляв горобців із рогатки. / Він стрибає на одній нозі, / Щоб вилити з вуха воду...»

Отже, соняшник у баладі — то хлопець: поет майстерно застосовує фольклорний мотив перевтілення (коли дівчина стає тополею, юнак — явором). Драч поєднує в одній площині реальні деталі з метафоричним узагальненням, застосовує асоціативне мислення, внаслідок чого реальні предмети стають символами. Митець вдається до підсвідомих, інтуїтивних видінь і зміщень: соняшник поводить як хлопець, бігає наввипередки з вітром, рве на груші гнилиці, а «красиве засмагле сонце» уподібнюється до дядька-велосипедиста. Водночас образ сонця набуває метафоричного смислу і символізує поезію, тобто сонце-поезія трансформується в образі звичайнісінького сільського дядька. Миттєві порушення пропорцій, неочікувані просторові й смислові зміщення, асоціативні комбінації явищ і предметів стають важливим інструментом для вираження ідеї твору. В цих видозмінах важливу роль відіграє момент сенсації. Це своєрідний психологічний «зоровий план», адже зіставлені події і картини вражають свідомість читача.

Образи соняшника і сонця цементують структуру поезії, вони надзвичайно прозорі: читачеві зрозуміло, що поет нероздільно пов'язаний з реальним життям, яке дає можливість творцеві самореалізуватися. Відкриття краси, духовності, що набувають космічного, сонячного виміру, неможливі без «земного», реального буття, яке обдарована особистість переплавляє у витвори мистецтва. У баладний сюжет знову вривається ліричне начало, і завершує твір монолог: «Поезіє, сонце моє оранжеве! / Щомиті якийсь хлопчисько / Відкриває тебе для себе, / Щоб стати навіки соняшником».

Національний характер балади виявляється на рівні поетичного мислення та образів. Зокрема,

Володимир Патик.
Соняшники. 1988

Павло Тичина помітив у ній відбиття народного світосприймання. Образ «сонце моє оранжеве», жовтий колір соняшника є невід'ємним атрибутом національної символіки. Геніальний поет записав у щоденнику, що жовтогаряча барва у вірші Драча відповідає «характерові творчого сприймання світла українським народом», а поетика твору є модерною. Баладу написано верлібром, ритмічна розкріпаченість якого давала змогу авторові вільно передати рух складних картин, думок і почуттів. Його верлібр спроможний на миттєву концентрацію ідей та образів, раптове напруження переживань ліричного героя.

Значних модифікацій жанр балади зазнав у поезії «Крила», яка має підзаголовок «Новорічна казка», тобто небувала історія. Поет зберіг баладний фантастичний прийом, але події розгортаються на побутовому тлі, що підкреслює сірість, примітивність життя персонажа. Драч вдається до засобу іронії, наприклад, змальовуючи, як дядькові Кирилу небесними силами було даровано крила, проте він будь-яким способом хоче їх позбутися: обтинав їх сокирою, тими «крилами хату вишив, крилами обгородився», вже ті крила розікрали безкрилі поети, а вони знову і знову виростають. Балада набуває ознак іронічної притчі, у якій крізь комічну сцену обтинання й самообтинання «крил», що символізують талант, щастя, красу, поезію, проступає ідея нашої гіркої долі, національного характеру українця, його хуторянської психології. Образ Кирила стає уособленням нашого народу, якому постійно обтинали крила, талант, волю і який був таким незахищеним і вразливим, що сам собі чинив зло. Балада наптовхує читача і на проблему «красивого» й «корисного», таланту й втрати його, коли людина свідомо «відрубав» свої вищі духовні покликання і піддається почуттям корисливості. Поет вчить не губити свій природний талант, не йти на компроміс, а служити добру — власному і народному, тоді й крила не потрібно обтинати.

Іван Драч формував естетику шістдесятників, утверджуючи гуманістичний принцип цінності людської особи, яка для нього ніколи не була «маленьким гвинтиком». Тому в його творах потужно звучав мотив духовної величч людини. Герої Драча — хлібороби, сільські жінки, матері, люди обдаровані, творчі, перед якими він схиляє голову. Вони працюють натхненно, як художники («Балада про Сар'янів та Ван-Гогів»). Ця ідея звучить і в поезіях «Балада про дядька Гордія», «Балада про батька», «Балада про випрані штани», «Балада Золотої Цибулі», «Балада про хула-хуп», у циклі «Балади з криниці фольклору. Варіації на теми картин Тетяни Яблонської», в якому поет досягає синтезу народнопоетичних мотивів і образів, що будуються на основі модерного, науково-художнього мислення.